

ชุมชนจัดการตนเอง ชุมชนสุขภาวะ

WN คือโอกาสหลบเรื่องร้อนๆ ทางการเมือง ในกรุงเทพฯ ออกไปดูป่าเขาและเยี่ยมชุมชน ดิๆ กันหลายวัน กลับมามีความสุขมาก งาน ชุมชนที่ฐานล่างนั้นน่าสนุก มีเสน่ห์และสร้าง กำลังใจได้ดีทีเดียว ขอบอก

ที่ป่าชุมชนบ้านกลาง เขต ต.บ้านดง อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง ที่นั่นเป็นชุมชนบ้านป่า ของชาวกะเหรี่ยงโปร้ที่อพยพมาจาก จ.กาญจนบุรี ชาวบ้านทั้งหมดนับถือศาสนา คริสต์ เป็นแบบคิสต์ มีกันแค่ 62 หลังคาเรือน ประชากร 271 คน หมู่บ้านตั้งอยู่บนเขาสูงใน พื้นที่ต้นน้ำประเภท 1A ซึ่งปกคติกฎหมายไม่ อนุญาตให้อยู่อาศัย แต่ด้วยความที่พวกเขาอยู่ มานานกว่าร้อยปีสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน มีหลักฐานพิสูจน์ได้ชัดเจนจึงได้รับข้อยกเว้น

หมู่บ้านอยู่กลางหุบเขาหินปูน ล้อมรอบด้วย ภูเขา 7 ลูก เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำห้วยเล็กๆ 17 สาย ไหลลงสู่แม่ต้า แม่มาย และแม่ยม เส้นทางเข้าออกหมู่บ้านค่อนข้างยากลำบาก เป็นถนนลูกรังสลับบคอนกรีตแคบๆ คดเคี้ยว และสูงชัน

ความอุดมสมบูรณ์ของป่าสักในอดีตทำให้ที่ นี้มีการสัมปทานป่าไม้มาแล้วถึง 3 รอบ คือใน ปี 2493 2502 และ 2514 แม้จะสิ้นสุด สัมปทานไปแล้วแต่ก็ยังมีกรลักลอบตัดไม้ ทำลายป่าจากกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ ในพื้นที่มิได้ขาด

จนกระทั่งปี 2538 ชาวบ้านทนต่อปัญหา ความแห้งแล้ง น้ำท่วม-ดินโคลนถล่มที่กระทบ ต่อการประกอบอาชีพและอยู่อาศัยไม่ไหว จึง เริ่มก่อตั้งเป็นกระบวนการอนุรักษ์ ตั้งกติกา

และกรรมการชุมชนขึ้นมาดูแลป่าชุมชนของ พวกเขาอย่างเข้มแข็งมาก เคยได้รับรางวัล ลูกโลกสีเขียวเมื่อ 5 ปีก่อน ไปเยี่ยมเยียนคราว นี้พบว่าป่ายังอุดมสมบูรณ์กว่าเดิม ชาวบ้าน มีความสุข มีความเฉลียวฉลาด เชื่อมมั่นในพลัง ของตน ถือเป็นแบบอย่างของชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนจัดการตนเอง หรือชุมชนสุขภาวะอย่าง แท้จริง

พื้นที่หมู่บ้านมีขนาด 18,125 ไร่ แต่พวกเขา ใช้ที่ดินทำกินเพียงส่วนน้อย โดยเก็บรักษาเอาไว้ เป็นป่าชุมชนของส่วนรวมจำนวนมากถึง 16,727 ไร่ หรือคิดเป็น 92% ปัจจุบันป่าชุมชนที่พวกเขา รักษาไว้นี้ได้กลายเป็นฐานเศรษฐกิจชุมชนจากของ ป่า (Forest Economy) คือหน่อไม้ไผ่หกและ ฝรั่งป่าเป็นหลัก การตัดหน่อไม้ตามแบบภูมิปัญญา ยิ่งทำให้ป่าไผ่อุดมสมบูรณ์ ร่องห้วยทุกสายมี ความชุ่มชื้นตลอดปี ดูได้จากปริมาณหากดูคุดเลือด ที่ชุกชุมมาก ที่นี้ไม่มีคนจน ไม่มียาเสพติด มีความมั่นคงทางอาหารเป็นที่สุด ชาวที่ปลูกมีกิน อย่างเหลือเฟือ ทอผ้าใช้เองด้วย พึ่งตนเองได้ เกือบทุกด้าน

พวกเขาเพิ่งจะมีไฟฟ้าใช้เมื่อปีที่แล้ว ทั้งๆ ที่อยู่ไม่ห่างจากโรงไฟฟ้าแม่เมาะมากนัก แต่ ทางการได้เอาแผงโซลาร์เซลล์ไปติดตั้งให้ ที่อาจ จะลำบากหน่อยก็คือเมื่อเจ็บป่วยฉุกเฉินต้องเดิน ทางลำบากและแสนไกล แต่เขาก็ไม่รู้สึกรอคอย ร้อน เพราะมีระบบกองทุนและรถขนส่งคนป่วย ไว้รับมือเป็นการเฉพาะ

น่าสนใจมากที่ชาวบ้านเขาใช้ระบบกองทุน เพื่อการจัดการในชุมชนตนเองอย่างมี ประสิทธิภาพและหลากหลายมาก มีทั้งกองทุน

สัจจะออมทรัพย์ กองทุนหน่อไม้ ธนาคารข้าว ธนาคารที่ดิน ธนาคารวัวควาย กองทุนเหล่านี้ คือรูปธรรมของการจัดองค์กรหรือการจัดตั้ง ตนเองอย่างเป็นระบบของชาวบ้าน ที่นี้เป็น หมู่บ้านเพียง 2 แห่งจาก 8 หมื่นชุมชนของ ประเทศที่ปฏิเสธที่จะรับเงินกองทุน 1 ล้านบาท จากรัฐบาล โดยยืนยันว่าไม่มีความจำเป็น และไม่ต้องการเป็นหนี้แบบบ้านอื่น

มีเรื่องที่น่าสนใจมากอยู่อีกเรื่องหนึ่งคือปี 2553 ชุมชนโค่นเจ้าหน้าที่รัฐฟ้องร้องว่าไร้ หมายเวียนที่ชาวบ้านทำนั้นไปทำลายป่าและ สิ่งแวดล้อม ทำให้โลกร้อน ชาวบ้านจึงขอนัก วิจัยจากองค์กรวิศวะพัฒนามาพาทำการวิจัยสร้าง ความรู้ จนพบว่าแท้จริงแล้วภูมิปัญญาการทำไร้ หมายเวียนแบบกะเหรี่ยงโปร้ ที่มีวงรอบ คราวละ 7 ปีกลับไม่เป็นการทำลายป่าแต่อย่าง ใด ตรงกันข้ามยังพบว่าป่าชุมชน ป่าอนุรักษ์ และป่าใช้สอยที่พวกเขาดูแลรักษาสามารถเก็บ กักคาร์บอน ดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์เท่ากับ ที่ปล่อยจากรถยนต์ 2 หมื่นคัน และปล่อย ออกซิเจนให้แก่ผู้คนได้ถึง 57,612 คนต่อปี กระบวนการวิจัยที่ใช้หลักการ องค์กรความรู้ และ เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ในภาคสนามครั้งนั้น ทำให้ชาวบ้านเฉลียวฉลาดมาก และสามารถ อธิบายให้เราฟังอย่างมั่นใจ

ป่าชุมชน เป็นองค์กรจัดตั้งของชุมชนที่ดูแล รักษาฐานทรัพยากรป่า (รวมถึงแหล่งน้ำและ ที่ดินที่เกี่ยวข้อง) เพื่อเป็นสมบัติสาธารณะและเป็นสวัสดิการของชุมชนไปด้วยกัน ปัจจุบันทั่ว ประเทศมีป่าชุมชนจำนวน 8,186 แห่ง ใน 68 จังหวัด มีเนื้อที่รวม 3.49 ล้านไร่ (ขึ้นทะเบียน

ตั้งแต่ปี 2543-30 มี.ย. 2556) จากการ
ตระเวนเยี่ยมป่าชุมชนมา 15 ปี ผมพบว่าป่าที่
ชุมชนดูแลเหล่านี้มีการขยายตัวเพิ่มขึ้น ในขณะที่
ที่ดินป่าที่ข้าราชการดูแลกลับถูกบุกรุกทำลายลง
ทุกวัน โดยเฉพาะที่เป็นผลกระทบจากกระแส
นโยบายพืชเชิงเดี่ยว

กลับมามองประเด็นระบบสุขภาพชุมชน
ผ่านรูปธรรมของหมู่บ้านป่าแห่งนี้อาจทำให้เห็น
ภาพได้ชัดเจนขึ้นว่าคุณภาพของชุมชนเข้มแข็ง-
ชุมชนสุขภาพะนั้น แท้ที่จริงอยู่ที่ศักยภาพในการ
เรียนรู้ ปรับตัว และจัดการตนเองของชุมชน
นั้นๆ

ชุมชนในชนบทได้เปรียบกว่าชุมชนในเมือง
มากเพราะมีฐานทรัพยากรธรรมชาติดินน้ำป่าให้
พึ่งพาอาศัย ยังมีทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่ร้อย
รัดผู้คนให้ผูกพันรักสามัคคีเหมือนเครือญาติก็ยัง
เป็นหลักประกันที่มั่นคง

ในขณะที่ชุมชนในเมืองไม่มีทรัพยากร
ธรรมชาติหลงเหลือแล้ว ยิ่งเป็นชุมชนบ้าน
จัดสรร ชุมชนชาวแฟลต ชุมชนอาคารชุดที่
ผู้คนยังชีพด้วยค่าจ้างแรงงาน ตัวใครตัวมัน
สายสัมพันธ์ร้อยรัดหดหาย ไม่มีสวัสดิการ
จากธรรมชาติให้อาศัย ก็ต้องใช้พลังเศรษฐกิจ
ส่วนตัว หรือการจัดตั้งระบบสวัสดิการขึ้นมา
ช่วยเหลือกันเองด้วยกระบวนการทางสังคม
ล้วนๆ

ในขณะที่การต่อสู้แย่งชิงอำนาจรัฐในโครง
สร้างส่วนบนกำลังดำเนินไปอย่างน่าหวาดเสียว
ที่ข้างล่างนั้นชุมชนชนบทจำนวนมากกำลัง
จัดการตนเองอย่างชะมัดเขม้นเพื่อรองรับการ
เปลี่ยนแปลงทุกรูปแบบอยู่ครับ ■